

บทปริทัศน์หนังสือ
วรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับละครชาวบ้านภาคใต้:
สาระัตถะและการสืบทอด
Literature Related to Folk Drama in the South of Thailand:
Essence and Succession

ภูริณัฐ ฤทธิ์เนรมิตร^{1*}
Purinat Phruekneramit^{1*}

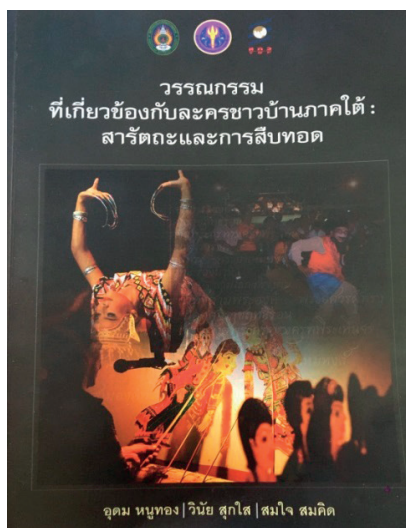
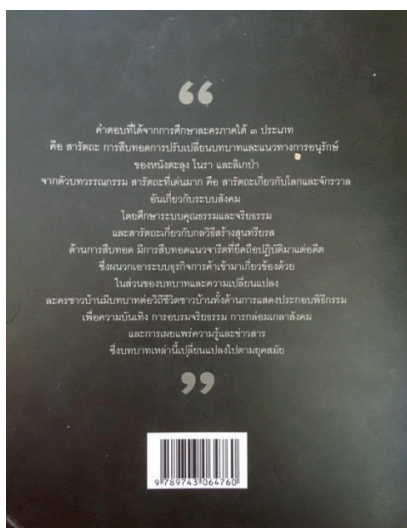


¹ นิสิตปริญญาโท, สาขาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ สงขลา 90000

¹ Master of Arts degree, Department of Thai language, Faculty of Humanities and Social Science, Thaksin University, Songkhla, 90000, Thailand

* Corresponding author : E-mail address : hanma_bagi@hotmail.com

(Received: February 10, 2020; Revised: March 4, 2020; Accepted: May 31, 2020)



ชื่อหนังสือ	วรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับละครชาบ้านภาคใต้ : สารัตถะและการสืบทอด Literature Related to Folk Drama in the South of Thailand: Essence and Succession
ผู้แต่ง	อุดม หนูทอง วินัย สุกใส และสมใจ สมคิด [1]
จำนวนหน้า	500 หน้า
สำนักพิมพ์	มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี พิมพ์ครั้งที่ 1 สิงหาคม 2556
ภาษาที่ใช้	ภาษาไทย

บทนำ

หนังสือเรื่อง วรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับละครชาบ้านภาคใต้: สารัตถะและการสืบทอดเล่มนี้ เป็นส่วนหนึ่งของ ชุดโครงการ วรรณกรรมทักษิณ : สารัตถะและการสืบทอด ภายใต้โครงการ การพัฒนาทุนทางสังคมภาคใต้เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ตามโครงการแม่ธีรวิจัยอาวุโสของศาสตราจารย์ชวน เพชรแก้ว ซึ่งได้รับการสนับสนุนการวิจัยจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษาและมหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี โดยเป็นการวิจัยที่เล็งเห็นถึงปัญหาและความสำคัญของวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ที่เกี่ยวข้องกับละครชาบ้านภาคใต้ 3 ประเภท คือ หนังตะลุง โนรา และลิเกป่า อันแสดงถึงคุณค่าและอัตลักษณ์ที่เป็นผลผลิตของศิลปินที่ได้สูญหายไปจำนวนมากแล้ว โดยเฉพาะ ที่เกี่ยวกับลิเกป่า และถึงแม้จะมีผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับหนังตะลุง โนรา และลิเกป่าจำนวนมาก แต่ส่วนใหญ่เป็นการศึกษาในฐานะที่เป็นศิลปะการแสดง โดยศึกษาจากตัวบทของศิลปินเฉพาะบุคคล การศึกษาในส่วนสารัตถะและการสืบทอด คณะผู้เขียนได้เล็งเห็นว่า เป็นแนวทางในการอนุรักษ์และส่งเสริมละครชาบ้านภาคใต้ทั้ง 3 ชนิด จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องศึกษาและรวบรวมมรดกทางภูมิปัญญาของภาคใต้เหล่านี้เอาไว้

หนังสือเล่มนี้มีเนื้อหาภายในเล่มแบ่งออกเป็น 4 ส่วน คือ 1) ความเกี่ยวข้องระหว่างวรรณกรรมกับละครพื้นบ้าน ละครชาบ้านภาคใต้ 2) สารัตถะของวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับละครชาบ้าน 3) การสืบทอดวรรณกรรมละครชาบ้านภาคใต้ และ 4) บทบาท ความเปลี่ยนแปลง และแนวทางอนุรักษ์ละครชาบ้านภาคใต้

1. ด้านความเกี่ยวข้องระหว่างวรรณกรรมกับละครพื้นบ้าน ละครชาวบ้านภาคใต้

บทนี้เป็นการปูพื้นความรู้เกี่ยวกับวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับละครชาวบ้านภาคใต้โดยอธิบายไล่มาตั้งแต่การกำเนิดและพัฒนาการ องค์ประกอบของการแสดง โอกาสที่แสดง ขนบนิยมในการแสดง รวมไปถึง ประเพณีความเชื่อที่เกี่ยวข้อง ซึ่งมีหลักฐานอ้างอิงทั้งในด้วยเอกสาร งานวิจัยต่าง ๆ ที่พูดถึงละครพื้นบ้านภาคใต้ทั้ง 3 ชนิด ไปจนถึงบทสัมภาษณ์ศิลปินผู้ทำการแสดง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในส่วนที่มีการพิจารณาตัวบทวรรณกรรมเป็นองค์ประกอบสำคัญที่ใช้ในการแสดง ซึ่งในละครพื้นบ้านภาคใต้ ทั้งหนังตะลุง โนรา และลิเกป่า เป็นศิลปะที่มีหลักฐานชัดเจนว่า รับอิทธิพลมาจากศิลปะการแสดงของอินเดียและอาหรับ แล้วมาปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตของชาวใต้ซึ่งแสดงให้เห็นถึงอัตลักษณ์ของความเป็น “คนใต้” แตกต่างจากภูมิภาคอื่น ตรงที่ตัวบทวรรณกรรมของภาคใต้จะเป็นวรรณกรรมมุขปาฐะ แต่ละครในวัฒนธรรมหลวงจะมีตัวบทเป็นลายลักษณ์อักษร

ความสัมพันธ์ระหว่างตัวบทกับการแสดงพื้นบ้านภาคใต้แสดงออกมา 2 ส่วน คือ ส่วนที่เป็นพิธีกรรม ซึ่งใช้ในการแสดงเพื่อประกอบพิธีกรรมไม่ว่าโดยตรงหรือเพื่อความบันเทิง จะมีความเปลี่ยนแปลงน้อย ดังเช่นในบทโนราซึ่งเกี่ยวข้องกับการร่ายรำเป็นส่วนใหญ่ บทที่ใช้แสดงก็มีอยู่ไม่มากและส่วนหนึ่งก็ตรงกับเรื่องที่ใช้แสดง “จับบทสิบสอง” ในพิธีโนราโรงครู เพียงแต่บทที่ใช้ในด้านความบันเทิงมีความยาวมากกว่า แต่ก็ไม่มีบทเรื่องใดที่จับเรื่อง อาจเพราะการแสดงโนรานั้นไม่ได้เป็นส่วนประกอบสำคัญของการแสดง หากแต่เป็นการแสดงความสามารถในการ “ร้องและรำ” มากกว่า ส่วนลิเกป่า ตัวบทวรรณกรรมที่นำมาใช้ตลอดทั้งเรื่อง คือ เรื่อง แหกแดง ส่วนเรื่องอื่น ๆ มักเป็นวรรณกรรมที่แพร่หลายอยู่ในท้องถิ่นซึ่งมักตรงกับเรื่องที่โนราเล่นส่วนใหญ่ ในขณะที่ส่วนที่ใช้ในการแสดงเพื่อความบันเทิงเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย โดยเฉพาะ หนังตะลุงที่เปลี่ยนแปลงไปตามสังคมอย่างชัดเจน กล่าวคือ รูปแบบของการแสดงที่มีลักษณะของการเล่านิทานประกอบภาพในฐานะ “นักเล่านิทานยามค่ำคืน” การนำตัวบทวรรณกรรมมาใช้จึงมีมาก ในยุคแรก คือ เรื่องรามเกียรติ์ ซึ่งนำมาใช้แสดงตั้งแต่ต้นจนจบ ต่อมาก็เริ่มมีการนำเอาวรรณคดีหรือวรรณกรรมเรื่องอื่นมาใช้แสดง อันเป็นผลมาจากการแพร่กระจายของหนังสือวัดเกาะที่ได้รับความนิยมอย่างสูง ตัวบทวรรณกรรมส่วนหนึ่งจึงอิงกับหนังสือวัดเกาะเป็นส่วนใหญ่

2. ด้านสาระสำคัญของวรรณกรรม

ในบทนี้ เป็นการกล่าวถึงสาระที่โดดเด่นในวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับโลกและจักรวาล ซึ่งเกี่ยวกับการสร้างโลก จักรวาล มนุษย์ และสรรพสิ่ง และแนวคิดศูนย์กลางโลกและจักรวาล ซึ่งแสดงให้เห็นภูมิปัญญาในการประสานความคิดเกี่ยวกับความเชื่อดั้งเดิม เช่น ความเชื่อและความศรัทธาครูต้น ครูหมอตายาย ศักดิ์สิทธิ์ ทวดและเทียมตา ความเชื่อเกี่ยวกับเทพเจ้าอินดู และความเชื่อเกี่ยวกับพุทธศาสนาที่เกี่ยวกับกรรมและผลกรรม นรกสวรรค์ ภพ ขาติ การเวียนว่ายตายเกิด แสดงให้เห็นความสอดคล้องในเรื่องของความคิดหรือจักรวาลทัศน์ของชนชาวทมิฬในอินเดียตอนใต้ อันเป็นต้นธารสำคัญของอารยธรรมอินเดียที่เผยแพร่เข้าสู่เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และเป็นหลักฐานที่ยืนยันว่า หนังตะลุงและโนรามีความสัมพันธ์กับอินเดียตอนใต้ อย่างแน่นอน การออกฤกษ์และการเจ็ดพระอิศวร ตลอดจน บทภาคครูโนราแสดงให้เห็นการรับเอาละครทั้งสองประเภทนี้มาจากอินเดียตอนใต้ที่สืบทอดมาจากคิวนาฏราชอย่างแน่ชัด

สารัตถะเกี่ยวกับระบบความเชื่อและความศรัทธาถือว่า เป็นเรื่องหนึ่งที่มีความสำคัญมาก เพราะเป็นพื้นฐานทางด้านจิตใจที่เกิดจากความสัมพันธ์ของชนกับธรรมชาติภายใต้ภาวะผันผวนของธรรมชาติและ ความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ที่มีผลกระทบต่ออารมณ์ความรู้สึกของมนุษย์ ทั้งในแง่ของความรู้สึกมั่นคง ความอยู่รอดปลอดภัยที่ไม่อาจหาคำตอบได้ด้วยเหตุผลเชิงประจักษ์ เป็นพื้นฐานในการกำหนดทิศทาง ของระบบสังคม ระบบคุณธรรมจริยธรรม การสั่งสมภูมิปัญญา สร้างสรรค์งานศิลปะและวัฒนธรรม หรือ กระทั่ง กลวิธีในการสร้างสุนทรียรสของวรรณกรรมที่นำมาใช้แสดง ซึ่งเรื่องความเชื่อที่เกี่ยวกับพุทธศาสนา จะเน้นเกี่ยวกับเรื่องของกรรมและผลกรรม รวมถึง การอโหสิกรรม โดยเน้นให้ผู้ดูเกิดความเข้าใจในเรื่องของ กรรมและผลของกรรม ด้วยการเอาคติความเชื่อเรื่องภพชาติ นรกสวรรค์มาเป็นปู่อุปมาฐาน ดังนั้น ในตอนจบ ของนิยายหนึ่งตระกูล ๆ โดยเฉพาะ เรื่องรามเกียรติ์ก็นิยมเลือกตอนที่จบลงด้วยการให้อภัย ไม่จองเวรซึ่ง กันและกัน หรือไม่ก็ปรับแก้เรื่องให้จบลงด้วยการให้อภัยเสมอ

นอกจากนี้ วรรณกรรมยังมีการแสดงถึงสารัตถะเกี่ยวกับสังคม ได้แก่ ระบบความสัมพันธ์แบบพวกพ้อง ระบบอุปถัมภ์ และระบบเครือญาติ ความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐและชุมชน ความสัมพันธ์ชาย – หญิง อันเป็นสารที่ผู้แต่งชี้ให้ผู้อ่านเห็นถึงแนวทางการอยู่ร่วมกันอย่างสงบ สารัตถะนี้เด่น มากในวรรณกรรมหนึ่งตระกูล โดยเฉพาะ เรื่องประเภทจักร ๆ วงศ์ ๆ ขณะเดียวกัน การถือพวกโดยไม่คำนึงถึง เหตุผลข้อเท็จจริงก็จะเกิดผลกระทบอย่างมาก เช่น การระดมกำลังของฝ่ายธรรม ซึ่งส่วนมากเป็นยักษ์ หรือ ฤๅษีพญาคูหาญ เข้าต่อสู้กับฝ่ายธรรมะ เกิดการบาดเจ็บล้มตายจำนวนมาก และตัวละครส่วนหนึ่งก็เข้าพึ่งร่ม เงามพระศาสนา

ในหัวข้อสุดท้ายของบทนี้ กล่าวถึงสารัตถะเกี่ยวกับกลวิธีการสร้างสุนทรียรสพบว่า มีการใช้รูปแบบ กลอน และมีการแต่งรส ถ้อยคำ สำนวนโวหาร และการปรุงแต่งอารมณ์ที่สอดคล้องกับเนื้อหาการแสดง โดยที่ผู้แต่งแต่งขึ้นโดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อใช้ในการแสดงโดยเฉพาะ ไม่ได้มุ่งเพื่อให้อ่านเพื่อความบันเทิง เหมือนวรรณกรรมประเภทอื่น ๆ ดังนั้น สุนทรียรสที่ได้รับนอกเหนือจากสุนทรียในแง่ของภาษาแล้ว ก็จะต้อง พิจารณาถึงศิลปะในการแสดงประกอบด้วย เช่น วรรณกรรมหนึ่งตระกูล มีรูปหนึ่งตระกูลเป็นตัวละคร นายหนึ่ง ตระกูลเป็นผู้เซ็ดและพากย์ เหตุนี้ แม้วรรณกรรมหนึ่งตระกูลเรื่องนั้นจะแต่งได้ดี แต่หากนายหนึ่งตระกูลพากย์ ไม่ดีขาดลีลา วรรณกรรมก็จะด้อยค่าลงไปด้วย เป็นการพิจารณาสารัตถะเกี่ยวกับกลวิธีการสร้างสุนทรียรสใน บทวรรณกรรมที่เกี่ยวกับละครชาวบ้านจึงจำเป็นต้องพิจารณาควบคู่ไปกับศิลปะการแสดงและบริบท ใน การแสดงประกอบกันไป

3. ด้านการสืบทอดวรรณกรรมละครของชาวบ้าน

ในบทนี้จะกล่าวถึงความหมายและรูปแบบของการสืบทอดวรรณกรรมละครชาวบ้านภาคใต้ โดยเริ่ม จากการให้ความหมายของการสืบทอดเพื่ออธิบายให้เห็นลักษณะการสืบทอด ที่คนรุ่นหนึ่งสร้างสรรค์ สั่งสม และถ่ายทอดความรู้ ความคิด ความสามารถ ตลอดจนผลผลิตจากความรู้ นั้น ๆ ต่อไปยังคนอีกรุ่นหนึ่งเพื่อ ความต่อเนื่องและความเจริญก้าวหน้าของเผ่าพันธุ์ ดังนั้น การสืบทอดจึงเป็นการดำรงเพื่อความคงอยู่ของ มรดกทางสังคม เป็นสิ่งมีคุณค่า เพราะเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวในมนุษย์สำนึกว่า ตนเป็นส่วนหนึ่งของสังคม อย่างไรก็ตาม กระบวนการสืบทอดก็ต้องมีการปรับปรุงเพื่อให้สอดคล้องกับสภาพเปลี่ยนแปลงทางสังคมและ การสร้างสรรค์ผลงานใหม่ ๆ ที่สังคมแต่ละยุคให้การยอมรับ ซึ่งเมื่อมองมาที่วัฒนธรรมการสืบทอดวรรณกรรม

แบ่งเป็น 3 แบบ แบบแรก คือ แนวจารีตที่ยึดถือปฏิบัติมาแต่อดีตซึ่งมีลักษณะสำคัญ คือ กระบวนการเรียนรู้ และการสืบทอดที่มีครูเป็นผู้ถ่ายทอดความรู้ไปยังศิษย์ และเป็นการถ่ายทอดโดยวิธีมุขปาฐะเป็นหลัก เวลาที่ใช้ในการเรียนรู้ เนื้อหาและวิธีการจัดการเรียนรู้ไม่มีกำหนดแน่นอนตายตัว ขึ้นอยู่กับความสามารถของผู้เรียน เป็นสำคัญ

ต่อมา คือ การสืบทอดวรรณกรรมแบบแนวครูพักลักจำ เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่เกิดจากการแอบเรียนแอบเอาอย่างและฝึกฝนตามแบบอย่างที่ได้สัมผัสโดยผู้ที่เป็นแบบอย่างไม่รู้หรือไม่ได้รับรู้อย่างเป็นทางการ ส่วนใหญ่แล้วการเรียนรู้แนวนี้จะอยู่ในแวดวงของหนังตะลุงหรือลิเกป่ามากกว่าโนรา

สุดท้าย คือ การสืบทอดแบบแนวสมณนิยม เป็นการเรียนรู้และสืบทอดที่เกิดขึ้นภายหลังจากที่วัฒนธรรมการเรียนรู้แบบใหม่ที่ได้รับมาจากสังคมตะวันตก ดังเช่น การเข้ามาของวงดนตรีลูกทุ่งได้เปลี่ยนแปลงรูปแบบการแสดงโนรา เพราะคนหนุ่มสาวหันไปให้ความสนใจกับสื่อรูปแบบใหม่มากกว่า ทำให้โนราบางคณะริเริ่มการนำดนตรีลูกทุ่งเข้ามาประสมกับโนราในช่วงท้ายของการแสดง ศิลปะการรำโนราแบบดั้งเดิมจึงเสื่อมถอยลงมาก มีการฝึกสอนโนราขึ้นในสถานศึกษา เพื่อหวังจะอนุรักษ์ศิลปะการรำโนราแบบเดิมเอาไว้ อย่างไรก็ตามเมื่อโนราเข้าไปมีบทบาทในการเรียนการสอนในสถาบันการศึกษา ก็ย่อมจะถูกปรับเปลี่ยนหรือรับเอาวัฒนธรรมหลวงเข้ามา การเรียนรู้โนราจึงเน้นการรำรำมากกว่าการร้องบทและทำพววรรณกรรมโนราที่ใช้ประกอบการแสดงก็มีการใช้เทคโนโลยีเข้ามาเสริมความสัมพันธ์ระหว่างผู้รำกับการบรรเลงดนตรีจึงเปลี่ยนไปเป็นผู้รำต้องรำไปตามจังหวะดนตรี แทนที่ผู้รำจะกำหนดลีลาจังหวะการเล่นดนตรีที่มีมาแต่เดิม

ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับการสืบทอดวรรณกรรมละครของชาวบ้านนี้ แสดงให้เห็นว่า ตัวบทวรรณกรรมละครชาวบ้านภาคใต้ส่วนใหญ่เป็นบทที่จดจำต่อ ๆ กันมาผ่านกระบวนการเรียนรู้แล้วมีการดัดแปลงหรือปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับบริบทการแสดงในแต่ละครั้ง ตัวบทลักษณะนี้มิเป็นจำนวนมากจึงช่วยให้เห็นถึงความเปลี่ยนแปลงของสังคมภาคใต้ได้เป็นอย่างดี

4. ด้านการปรับเปลี่ยนบทบาทของวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับละครชาวบ้าน และแนวทางในการอนุรักษ์และส่งเสริม

วรรณกรรมที่ใช้ในการแสดงละครพื้นบ้านทั้ง 3 ประเภท มีบทบาทสำคัญอย่างน้อย 6 ประการ คือ บทบาทด้านพิธีกรรม บทบาทด้านนี้ ทั้งหนังตะลุง โนรา และลิเกป่ามีมาตั้งแต่เริ่ม กล่าวคือ กำเนิดของละครเหล่านี้ล้วนมาจากพิธีกรรม ในกรณีของหนังตะลุงนั้น เป็นการแสดงเพื่อบวงสรวงเทพเจ้า เช่นเดียวกับอินเดียที่แสดงเพื่อบอกเล่าเรื่องศักดิ์สิทธิ์ คือ รามเกียรติ์ ซึ่งยืนยันได้จากบทพากย์พระอิศวรของหนังตะลุงที่มีการกล่าวถึงตรีมูรติ คล้ายกับหนังตะลุงในรัฐเกรลาของอินเดียได้ ในกรณีของโนรา ก่อนจะมีบทบาทในด้านความบันเทิงของชุมชน โนราถูกใช้เป็นการแสดงสำหรับประกอบพิธี สำคัญ ๆ เช่น พิธีกรรมของกษัตริย์หรือเจ้าเมือง และชนชั้นสูงในแต่ละท้องถิ่น ดังรายละเอียดด้านบทบาทต่าง ๆ ต่อไปนี้

บทบาทด้านสื่อและความบันเทิง ในอดีต การแสดงทั้ง 3 ชนิดส่วนใหญ่มีขึ้นในช่วงที่ว่างเว้นจากการทำเกษตร โดยเฉพาะอย่างยิ่ง คือ ชุมชนชาวนาถือได้ว่า เป็นชุมชนที่มีวิถีชีวิตสอดคล้องกับการแสดง หนังตะลุง โนรา และลิเกป่ามากที่สุด ส่วนใหญ่มักจัดขึ้นในช่วงเสร็จสิ้นฤดูกาลเก็บเกี่ยว ซึ่งในบทบาทด้านความบันเทิงนี้เป็นการปรับตัวเพื่อความอยู่รอด แต่อีกด้านหนึ่งก็ทำให้เกิดความกังวลว่า การเปลี่ยนแปลงปรับเปลี่ยนเหล่านี้เข้าไปทำลายศิลปะการแสดงของละครชาวใต้ให้เสื่อมลงไปได้

บทบาทด้านการกล่อมเกลายุติกรรม ตัวบทวรรณกรรมที่ใช้ในการแสดงละครชาวบ้านมีบทบาทสำคัญในการกล่อมเกล่า สั่งสอน ทั้งจากคำสอนทางพุทธศาสนาเกี่ยวกับคุณธรรมและจริยธรรม รวมถึงการปลูกฝังอุดมการณ์ความเป็นชาติไทยไว้ด้วย

บทบาทด้านการสื่อสาร ก่อนการปฏิรูปการปกครองในสมัยรัชกาลที่ 5 บทบาทด้านนี้มีความสำคัญมาก เพราะละครชาวบ้านเป็นสื่อประเภทเดียวที่มีอยู่ในสังคม ละครชาวบ้านจึงเป็นสื่อที่สำคัญในการนำข้อมูลข่าวสารและข้อมูลความรู้จากคนกลุ่มหนึ่งไปยังคนอีกกลุ่มหนึ่ง โดยผ่านบทวรรณกรรมที่ใช้ในการแสดง แต่ต่อมาการพัฒนาทางด้านสื่อมวลชนทำให้บทบาทด้านสื่อของละครชาวบ้านค่อย ๆ ลดน้อยลง

บทบาทด้านการศึกษา ศิลปินพื้นบ้านในอดีต เป็นทั้งผู้ให้ความรู้ด้านต่าง ๆ แก่ผู้ชม และเป็นผู้เน้นย้ำให้เห็นถึงคุณค่าความสำคัญของการศึกษา โดยผ่านบทบาทของตัวละครในวรรณกรรมที่มักใช้ความรู้ความสามารถเอาชนะอุปสรรคต่าง ๆ ได้

สุดท้ายบทบาทด้านการตอกย้ำสำนึกทางประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์ และการเป็นตัวชี้วัดคุณค่าพลังอำนาจของท้องถิ่น ในหนังสือยุคหลัง ๆ ได้มีการตอกย้ำสำนึกประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์ภาคใต้และพลังอำนาจของท้องถิ่นเข้ามา ในขณะที่ บทบาทบางด้านเริ่มหายไป บทบาทด้านนี้เป็นบทบาทที่ซ่อนตัวอยู่ลึกมาก การแสดงละครชาวบ้านเป็นศิลปะการแสดงที่ตอกย้ำถึงความเป็นชาวบ้าน แสดงให้เห็นพลังอำนาจของท้องถิ่นที่สามารถทำหน้าที่เป็นทาบกันการไหลบ่าและการกระแทกกระชั้นของกระแสโลกาภิวัตน์ เป็นผลให้สังคมได้ยังคงความเข้มแข็งอยู่ได้ระดับหนึ่ง นอกจากนี้ ความหลากหลายทางด้านเชื้อชาติ และภาษาในหนังสือยุคหลังยังแสดงให้เห็นถึงระบบความสัมพันธ์ที่แม้จะมีความขัดแย้งกันอยู่บ้าง เช่น ความเชื่อทางศาสนาของชาวมุสลิม (ไทยพุทธ) กับสละหม้อ (ไทยอิสลาม) แต่ก็สามารถอยู่ร่วมกันได้

บทบาทที่อธิบายมาข้างต้นนี้เปลี่ยนแปลงไปตามสภาพสังคม ในด้านพิธีกรรมอาจกล่าวได้ว่า เป็นบทบาทหลักมาโดยตลอด ดังจะเห็นได้จากตัวบทวรรณกรรมที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรมยังคงได้รับการสืบทอดต่อ ๆ กันมาไม่ขาดสาย ทั้งหนังสือที่ยังมีบทบาทสำคัญในการประกอบพิธีกรรมยังได้รับโนราโรงครูยังเป็นการประกอบพิธีกรรมสำคัญของผู้มี “ตายาย” เป็นโนรา หรือแม้กระทั่ง ลิเกป่าที่ปัจจุบันหมดความนิยมไปแล้วก็ยังยึดเอาบทที่ใช้ในการแสดงเพื่อประกอบพิธีกรรมเป็นตัวบทในการแสดงเพื่อการอนุรักษ์ ในขณะที่ บทบาทด้านความบันเทิงก็จะปรับเปลี่ยนไปตามความนิยม เช่น หนังสือที่เน้นการเล่นทานเปลี่ยนไปเป็นสื่อบันเทิงที่เน้นการนำเสนอความสนุกสนาน โนราก็มีการเอาสื่อบันเทิงประเภทละครและดนตรีสมัยใหม่เข้าไปร่วมด้วย เป็นต้น

ในส่วนของการอนุรักษ์และส่งเสริม ทั้งศิลปิน นักวิชาการ และผู้เกี่ยวข้องต่าง ๆ มีทัศนะที่ต่างกันเป็น 2 กลุ่ม หลัก ๆ คือ กลุ่มที่มีทัศนะเชิงอนุรักษ์เห็นว่า ละครพื้นบ้านเป็นศิลปะที่ต้องอนุรักษ์เอาไว้ และต้องคงแบบเก่าเอาไว้ให้มากที่สุดกับกลุ่มที่มีทัศนะว่า ต้องมีการปรับเปลี่ยนและเปลี่ยนแปลงตามยุคสมัย แต่ต้องรักษาอัตลักษณ์ของหนังสือ โนรา และลิเกป่า เอาไว้

บทตาม

หนังสือเล่มนี้ เป็นหนังสือที่มีคุณค่าอย่างยิ่ง เนื่องจากความพยายามในการรวบรวมและอนุรักษ์วรรณกรรมละครของภาคใต้ตั้งแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบันเอาไว้ โดยเหตุที่ต้องให้ความสำคัญกับตัวบทวรรณกรรมในฐานะองค์ประกอบสำคัญของละคร เนื่องมาจากในวรรณกรรมละครของภาคใต้นั้น หากไม่มีตัวบทก็ไม่มี

นับการแสดงเหล่านี้ว่าเป็นละครได้ แต่ด้วยข้อจำกัดของการแสดงที่มีก่ายทอดกันเป็นวรรณกรรมมุขปาฐะแสดงโดยใช้การจดจำด้วยบทและไหวพริบของศิลปินในการแต่งเติมเรื่องเพื่อเพิ่มความสุขสนานขึ้น และตัวบทวรรณกรรมที่มีบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์ก็เป็นเพียงต้นร่างที่ศิลปินใช้ในการแสดง ดังนั้น ในการแสดงสดของละครแต่ละชนิด จึงมีความแตกต่างกัน ความยากลำบากในการศึกษาจึงเพิ่มมากขึ้นไปด้วย

องค์ความรู้ที่งานวิจัยชิ้นนี้ได้ถ่ายทอดออกมา เกี่ยวกับการสร้างสรรค์และสืบทอดวรรณกรรมที่ใช้ในการแสดงเพื่อค้นหาสาระดีและความเปลี่ยนแปลงนั้น เป็นการชี้ให้เห็นถึงคุณค่าของวรรณกรรมท้องถิ่นในฐานะที่เป็นต้นทุนทางสังคม ที่ยึดโยงคนภาคใต้ไว้กับรากเหง้าของตน คุณค่าเหล่านี้ล้วนก่อให้เกิดความหวงแหนภาคภูมิ ซึ่งสำคัญยิ่งต่อการสืบทอดวรรณกรรมละครชาวบ้าน อันเป็นภูมิปัญญาของภาคใต้ต่อไป

อย่างไรก็ตาม แม้ว่างานวิจัยชิ้นนี้จะมีคุณค่าและความน่าสนใจอยู่มาก แต่สิ่งหนึ่งที่เป็นข้อสังเกตเกี่ยวกับงานวิจัยนี้ คือ คณะผู้เขียนได้ให้ขอบเขตของการวิจัยที่กว้างมาก ทั้งด้านพื้นที่อันเป็นชุมชนภาคใต้ตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน และปริมาณข้อมูลวรรณกรรมที่มีจำนวนมาก จึงทำให้ในการวิเคราะห์ในหลาย ๆ ประเด็นดูเหมือนจะกว้างมากกว่าลึก ไม่มีคำตอบที่ชัดเจน

กิตติกรรมประกาศ

ขอขอบคุณหนังสือของ รศ.อุดม หนูทอง อ.วินัย สุกใส และอ.สมใจ สมคิด ที่ถ่ายทอดองค์ความรู้ที่เป็นประโยชน์เกี่ยวกับวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับละครชาวบ้านภาคใต้ในชื่อวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับละครชาวบ้านภาคใต้: สาระดีและการ สืบทอด และขอบคุณ รศ.ดร.พัชลิน จินนุ่น อาจารย์ประจำวิชาสัมมนา วรรณกรรมท้องถิ่น ที่ได้แนะนำหนังสือเล่มนี้ให้แก่ผู้วิจัย ซึ่งนับได้ว่า เป็นความรู้มีคุณค่าอย่างยิ่งต่อการศึกษาวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้

เอกสารอ้างอิง

- [1] Nuthong, U., Suksai, W., & Somkid, S. (2556). *Literature Related to Folk Drama in the South of Thailand: Essence and Succession*. Surat Thani: Suratthani Rajabhat University.